

ІСТОРІЯ НАУКИ

УДК 549(477)

РЕКТОР ЄВГЕН ЛАЗАРЕНКО В ІСТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

П. Білоніжка, Ю. Гудима

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, 79005 Львів, Україна
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

Стисло проаналізовано внесок ректора Євгена Лазаренка у розвиток освіти і науки, організацію і проведення у Львівському університеті міжнародних та всесоюзних наукових конференцій, відзначення ювілеїв видатних українських діячів культури, спорудження їм пам'ятників і відкриття музеїв, в українське національне відродження. Висвітлено відзначення 300-річного ювілею Львівського університету. Текст ілюстровано фотографіями, які раніше не публікували.

Ключові слова: Євген Лазаренко, ректор, Львівський університет, освіта, наука, національне відродження.

Євгена Лазаренка обрано ректором Львівського державного університету імені Івана Франка 1951 р., коли йому ще не виповнилося 39 років. Свої зусилля він зосередив, передусім, на розвитку освіти і науки в університеті. Ректор значно розширив підготовку педагогічних і наукових кадрів через аспірантуру й докторантуру, у тім числі з нових спеціальностей, подбав, щоб періодичні й тематичні видання були з усіх природничих і гуманітарних наук.

Велику увагу Євген Костянтинівич приділяв розширенню і зміцненню матеріально-технічної бази університету, забезпеченню кафедр і лабораторій новими приладами й обладнанням.

Значна заслуга Є. Лазаренка в організації та проведенні у Львівському університеті всесоюзних і міжнародних наукових конференцій, нарад, зокрема: “Мінералогія осадових утворень” (1955), “Вивчення і використання глини” (1956), “VII Всесоюзна нарада з експериментальної мінералогії та петрографії” (1956), “Засідання Комісії мінералогії і геохімії КБГА” (1961) та ін. Разом з ученими університету він брав участь у міжнародних наукових форумах “Геофізичний міжнародний конгрес” (Канада, 1957), “Міжнародний симпозіум з глини” (Великобританія, 1958) та ін.

Професор Ленінградського університету І. Шафрановський у статті “Е. К. Лазаренко – основатель и глава минералогического центра в Украине” писав: “Благодаря организаторскому таланту, увлечению и энергии Евгений Константинович создал в свое время во Львовском университете жизнеспособный и полный интересов центр минералогической науки, который притягивал к себе многих минералогов и кристаллографов...” (1992).

Святковий концерт, присвячений 100-річчю від народження Івана Франка.
Львівський театр опери і балету імені Івана Франка, 1956.

Засідання Комісії мінералогії і геохімії Карпато-Балканської геологічної асоціації.
Дзеркальна зала Львівського університету, 1961.

Є. Лазаренко стежив за тим, щоб були організовані студентські наукові гуртки на всіх кафедрах університету. Радів, коли наші студенти брали участь не тільки в університетських, а й республіканських і всесоюзних наукових студентських конференціях.

Євген Лазаренко створив в університеті належні умови для естетичного і фізичного розвитку студентів. Тоді в клубі університету було організовано 12 гуртків художньої самодіяльності, оркестр народних інструментів, гурток вокалістів, симфонічний оркестр, студію живопису, літературну студію для молодих поетів, прозаїків і критиків. Свої твори студійці публікували в університетській багатотиражній газеті “За радянську науку”, в обласних і республіканських газетах та журналах, а також у літературному альманасі університету. У літературній студії пройшли творчу підготовку Дмитро Павличко, Ростислав Братунь, Роман Лубківський, Роман Іваничук та інші нині відомі письменники.

Урочисте засідання, присвячене 100-річчю від народження А. Чехова.
Актова зала Львівського університету, 1960.

Силами студентів і працівників університету на місці зруйнованих будинків на вул. Коперника, 36 споруджено комплекс спортивних майданчиків, а в гуртожитку обладнано спортивні зали. Методом народної будови на вул. Черемшини споруджено великий університетський стадіон з футбольним полем, біговими доріжками, легкоатлетичними секторами, волейбольними і баскетбольними майданчиками, тенісними кортами. У смт Чинадієве в Закарпатті побудовано спортивно-оздоровчий табір “Карпати”. Для забезпечення побутових потреб студентів збудовано нові гуртожитки, організовано оздоровчий профілакторій тощо.

З приходом в університет Є. Лазаренка ожила не тільки наука, а й духовно-мистецьке життя. Він підтримував дружні стосунки з поетами, прозаїками, діячами науки і культури, зокрема, з Ростиславом Братунем, Дмитром Павличком, Іриною Вільде, Олесем Гончаром, Андрієм Малишком, Максимом Рильським, Павлом Тичиною, Анатолієм Кос-Анатольським, Євгеном Кирилюком та іншими, запрошував їх в університет на зустрічі зі студентами, викладачами і співробітниками. Ці зустрічі незабутні.

В університеті щорічно широко проводили Шевченківські вечори. До 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка з ініціативи Є. Лазаренка шевченківську аудиторію оформлено прекрасними художніми розписами на історико-літературні теми. Вигляд цієї аудиторії мав значний вплив на національно-патріотичне виховання студентів.

У 1956 р. в університеті широко відзначено 100-річчя від дня народження Івана Франка з виїздом у Дрогобич, Нагуєвичі та Криворівню. До цієї дати в с. Криворівня створено музей Івана Франка й організовано меморіальну таблицю при вході в аудиторію 244 на геологічному факультеті (вул. Грушевського, 4). У парку навпроти головного корпусу університету встановлено обеліск, на місці якого 1964 р. споруджено монументальний пам'ятник Іванові Франку.

Урочисте засідання з нагоди 300-річчя Львівського університету і нагородження його орденом Леніна. Львівський театр опери і балету, 1961.

В університеті 1960 р. проведено урочисте засідання, присвячене 100-річчю від народження видатного російського письменника Антона Чехова. Завдяки старанням Є. Лазаренка до 150-річчя від дня народження великого будителя Галичини Маркіяна Шашкевича в с. Підлисса 1961 р. встановлено пам'ятник та відкрито музей-кімнату.

У 1961 р. широко відзначено 300-річчя Львівського університету. До цієї дати підготовлено книгу "300 років Львівського університету" (1961), яку видано українською і російською мовами та опубліковано статті "Великий центр науки і культури", "Славний ювілей" (Вільна Україна, 1961, 21 січня і 6 жовтня) і "Светоч науки" (Известия, 1961, 6 окт.). Урочистості відбулися в театрі опери і балету. З нагоди цієї дати Львівський університет відзначено найвищою державною нагородою – орденом Леніна, а Є. Лазаренка – орденом "Знак пошани".

Ректор Є. Лазаренко увійшов в історію Львівського університету як видатний учений, організатор науки і освіти, громадський політичний діяч.

Урочисте відкриття погруддя Маркіяна Шашкевича, с. Підлисса, 1961.

Урочисте засідання з нагоди відкриття погруддя Маркіяна Шашкевича.
У президії: Є. Лазаренко (перший ліворуч), А. Кос-Анатольський (другий праворуч),
с. Підлисса, 1961.

Біля погруддя Маркіяна Шашкевича (зліва направо): О. Матковський, У. Феношина,
І. Павлишин, Є. Лазаренко, Л. Колтун, Б. Сребродольський.

З нагоди відзначення 100-річчя від дня народження Є. Лазаренка у Львівському національному університеті імені Івана Франка намічено провести низку заходів: опублікувати видання “Євген Лазаренко – видатна постать XX століття”, провести VII наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка, звернутися до Укрпошти з проханням випустити ювілейні марки та конверти, опублікувати його виступи на відкритті кабінетів шевченкознавства, франкознавства, мистецтвознавства, пам’ятних знаків, пам’ятника М. Шашкевичу в Підлиссі, музею І. Франка у Криворівні, а також його виступи на наукових конференціях, присвячених Т. Шевченку, І. Франку, Лесі Українці, М. Шашкевичу, на зустрічах з діячами науки і культури, видати матеріали VII наукових читань у Мінералогічному збірнику, організувати в музеї історії Львівського університету виставку, присвячену його 100-літньому ювілею, підготувати документи і клопотати щодо присвоєння йому високого звання Героя України (посмертно).

Торкаючись питання виступів Є. Лазаренка на різноманітних заходах, організованих Львівським університетом, зазначимо, що рукописів поки не знайдено. Можливо, що таких записів і не було. Ректор Лазаренко любив виступати експромтом. У всіх університетських заходах він брав безпосередню участь і майже до дрібниць знав їхню суть. Пригадуємо, як десь за годину до захисту кандидатської дисертації завідувача проблем-

ної геохімічної лабораторії Г. Чеджемова йому зателефонувала з Ленінграда опонент проф. Полевая і повідомила, що вже десять годин перебуває в аеропорту і через нелютну погоду не може прибути до Львова. Щоб не переносити захист (на той час уже зібралося багато людей з різних геологічних установ), Є. Лазаренко погодився бути третім опонентом, оскільки знав роботу Г. Чеджемова. На захисті Євген Костянтинівич узяв декілька чистих аркушів паперу й нібито зачитав свою рецензію. А вже після захисту попросив доцента кафедри мінералогії М. Сливка оформити рецензію.

Виступ ректора Львівського університету Є. Лазаренка з нагоди відзначення 50-х роковин від дня смерті Лесі Українки, с. Колодяжне, 1963.

У процесі пошуку записів виступів Є. Лазаренка на різноманітних університетських заходах знайдено матеріали, пов'язані з відзначенням у 1961 р. 300-річчя Університету і нагородженням його орденом Леніна. Це вітальні телеграми та адреси, що надійшли на ім'я ректорату і ректора Є. Лазаренка. Зокрема, урядові вітальні телеграми надійшли від Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти (МВССО) УРСР, СРСР, РРФСР, Колегії комітету ВССО Ради Міністрів Киргизької РСР, Державного комітету ВССО Ради Міністрів Латвійської РСР, заступника голови Ради Міністрів Латвійської РСР, Президії та Президента АН Узбецької РСР Абдулаєва, Президії Всесоюзної методичної конференції викладачів суспільних наук, яка відбувалася в Києві, Президента АН УРСР Паладіна. Текст останньої наводимо: "Гаряче вітаю весь науково-педагогічний персонал, професорів, викладачів, усіх студентів Львівського державного університету імені Івана Франка трьохсотріччям дня існування і поздоровляю нагородженням Університету орденом Леніна. Бажаю дальших великих успіхів підготовці висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів і спеціалістів для народного господарства".

Вітальні телеграми та адреси надійшли від Президій: АН СРСР, АН Азербайджанської РСР, АН Грузинської РСР, АН Казахської РСР, АН Латвійської РСР, Сибірського відділення АН СРСР, а також від ректорів Єреванського, Київського, Казанського, Кишинівського, Ленінградського, Московського, Ростов-на-Дону, Петрозаводського, Тбіліського, Томського, Туркменського та Ужгородського державних університетів, Дніпропетровського гірничого, Дніпропетровського сільськогосподарського, Дрогобицького педагогічного, Київського політехнічного, Львівського політехнічного, Львівського торгово-економічного і Харківського політехнічного інститутів, Львівської державної філармонії, Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва, Одеського інституту інженерів морського флоту, Науково-дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР, Науково-дослідного інституту педагогіки, Інституту вдосконалення кваліфікації вчителів та Українського поліграфічного інституту.

Учасники наукової конференції, с. Колодяжне, 1963.

Надійшли також вітальні телеграми від колективів науково-дослідних інститутів та інших установ: Інституту геології рудних родовищ, петрографії, мінералогії, геохімії АН СРСР, Інституту геологічних наук УРСР, Інституту геології корисних копалин АН УРСР, Інституту металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР, Українського науково-дослідного геологорозвідувального інституту, Мінерало-петрографічного відділу Кавказького інституту мінеральної сировини, Львівської геологорозвідувальної експедиції, Забайкальської та Середньоазіатської експедицій, Читинського геологічного управління, Бюро відділу технічних наук АН УРСР, Музею етнографії і художнього промислу АН УРСР, Українського правління Всесоюзного хімічного товариства імені Менделєєва, Інституту літератури імені Т. Шевченка, Правління Спілки письменників УРСР та Львова, Правління товариства розповсюдження політичних та наукових знань УРСР, Львівської вищої партійної школи, Львівського обласного комітету КП України, Львівського міського комсомолу, Президії обкому профспілки працівників освіти,

Львівського обласного відділу народної освіти, Центральної ради студентського спортивного товариства “Буревісник”, Центрального комітету ЛКСМУ, учасників VII республіканської конференції органічної хімії, членів гуртка імені Т. Шевченка Львівської СШ № 27. Надійшла також телеграма: “Університетові Франка у 300 літ від київських Франків щирий привіт”.

Відкриття пам'ятника Івану Франкові у Львові, 1964.

Урочиста посвята в студенти Львівського національного університету імені Івана Франка біля пам'ятника Іванові Франку.

З 300-річчям заснування Львівського університету і високою урядовою нагородою ректора привітали академіки АН СРСР О. Виноградов, М. Лаврент'єв, В. Соболев, ака-

деміки АН УРСР Б. Савін, В. Порфир'єв, Б. Гніденко, професор Московського університету М. Єрмаков, професор Ленінградського університету Д. Григор'єв, народні артисти СРСР О. Гай та В. Яременко, перший секретар Львівського обкому партії Я. Погребняк.

Багато телеграм надіслали випускники Львівського університету, які працювали в різних організаціях і установах Львівської, Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської (тоді Станіславської), Миколаївської та інших областей України, у Криму, Новосибірську, Забайкаллі, Якутії, Грузії, Вірменії, Казахстані, Узбекистані, Монголії. Наведемо фрагмент телеграми, яка надійшла ректорові Є. Лазаренку від одного з випускників університету: "...пользуясь случаем, прошу принять искреннюю благодарность и признательность за гуманность и объективность, оказываемые Вами, и направление на торжество разума и справедливости. С искренним к Вам уважением лейтенант Эдуард Огородов". Усього надійшло 23 вітальних адреси і понад 170 телеграм.

Наведені привітання засвідчують, що Львівський університет як один з передових центрів освіти, культури і науки добре відомий не тільки в Україні, а й у всьому колишньому Радянському Союзі та далеко за його межами. Немає сумніву, що в цьому значна заслуга ректора Євгена Лазаренка, який мав великий авторитет, популярність і повагу серед видатних учених, діячів освіти, науки і культури, державних діячів, викладачів, працівників і студентів Університету, а також серед друзів, колег і знайомих, яких у нього було дуже багато. Лише перелік телеграм і осіб, які їх надіслали, є яскравим підтвердженням того, що Євген Костянтинович Лазаренко справді був Великим Ректором.

У травні 1963 р. Є. Лазаренко організував конференцію, присвячену 53-й річниці від дня смерті Лесі Українки. Відзначення цієї дати (з виїздом на Волинь) перетворилося у всенародне вшанування пам'яті славетної дочки України. Три дні вирували урочистості в Луцьку, Ковелі, Колодяжному, Скуліні. Туди прибуло багато людей з різних областей України, Москви та навколишніх сіл, приїхало чимало журналістів.

Наприкінці конференції до Ковеля прийшла прикра звістка, що Є. Лазаренка викликають до Києва в ЦК КПУ. Було тривожно, бо над ним давно збиралися темні хмари... Там його різко критикували за те, що він порушував питання про стан української мови, організував конференції й вечори, присвячені видатним українським діячам культури, ставив їм пам'ятники, відкривав музеї, пробуджував у студентів національну свідомість, намагався перетворити Львівський радянський університет в український. Тоді ЦК КПУ звільнив Є. Лазаренка з посади ректора як "українського буржуазного націоналіста".

На щастя, імперії не вічні... Ті політичні діячі, які раніше переслідували передову українську інтелігенцію, пішли в небуття. А видатний учений і громадсько-політичний діяч Євген Лазаренко навечно увійшов у світову історію науки, в історію Львівського університету.

У 1964 р. у парку навпроти головного корпусу університету на місці встановленого раніше Є. Лазаренком обеліску споруджено монументальний пам'ятник Іванові Франку. Зазначимо, що монолітні брили граніту для побудови пам'ятника раніше теж привезені Є. Лазаренком. І нині щорічно на площі біля пам'ятника І. Франку відбувається урочиста посвята вступників у студенти Львівського національного університету імені Івана Франка. На одній з таких урочистостей, яка відбулася 31 серпня 1995 р., ректор Франкового університету Іван Вакарчук наголосив, що в літопис Львівського університету золотими літерами вписано імена Маркіяна Шашкевича, Стефана Банаха, Івана Франка, Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича, Станіслава Людкевича, Євгена Лазаренка

та інших видатних українських учених. І тепер щодня Євген Костянтинівич Лазаренко вже в бронзі зустрічає студентів біля входу в університет.

*Стаття: надійшла до редакції 14.05.2012
прийнята до друку 29.05.2012*

RECTOR YEUVHEN LAZARENKO IN THE HISTORY OF LVIV UNIVERSITY

P. Bilonizhka, Yu. Hudyma

*Ivan Franko National University of Lviv,
4, Hrushevskiy St., 79005 Lviv, Ukraine
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

The contribution of rector Yevhen Lazarenko to the development of education and science, organization and conducting of international and all-union scientific conferences in Lviv University, celebration in honour of anniversaries of the prominent Ukrainian cultural workers, building to them monuments and opening of museums and to Ukrainian national revival is briefly analysed. Anniversary measures dedicated to 300 anniversary of Lviv University are described. The text is illustrated by photographs which did not yet published.

Key words: Yevhen Lazarenko, rector, Lviv University, education, science, national revival.

РЕКТОР ЕВГЕНИЙ ЛАЗАРЕНКО В ИСТОРИИ ЛЬВОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

П. Билонижка, Ю. Гудыма

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Грушевского, 4, 79005 Львов, Украина
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

Кратко проанализировано вклад ректора Евгения Лазаренко в развитие образования и науки, организацию и проведение во Львовском университете международных и всесоюзных научных конференций, чествование юбилеев выдающихся украинских деятелей культуры, сооружение им памятников и открытие музеев, в украинское национальное возрождение. Освещено юбилейные мероприятия к 300-летию Львовского университета. Текст иллюстрирован ранее не публиковавшимися фотографиями.

Ключевые слова: Евгений Лазаренко, ректор, Львовский университет, образование, наука, национальное возрождение.